

הפרות הקלו

מעלת הדלקת נרות חנוכה
והשפעתם התמידית על האדם והעולם

קובץ זה יוצא לאור לעילוי נשמות
 ה"ה הרב החסיד ר' מאיר ב"ר שמחה יצחק ע"ה זאנאנץ
 ס. פאולו ברזיל
 ולזכות בניו הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
 ראשונים לכל דבר שבקדושה ה"ה האחים החשובים
 הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה והרב החסיד ר' יוסף משה
 וכל בני משפחתם שיחיו
 יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
 ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון 'אור החסידות', סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר חב"ד

Or Hachasidus - Head Office, 1469 President st. • 6084000

#BSMT, Brooklyn, NY 11213 - United States (718) 534 8673

להערות והארות: טל' מערכת: 5717* | orhachasidut@gmail.com

צוות העריכה וההגהה:

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מאיר יעקב זילברשטרם,
 הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם טייטלבוים,
 הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוייכה.

תוכן ענינים

ב פך אחד של שמן

מדוע לא מצינו בהדלקת נר חנוכה "רעש" כמו במצוות הפורים?

ביאור החפשי בן פרסימי ניסא של פורים לחנוכה, שבתנוכה הוא בחשאי ובגנוחות, וזאת על פי קביעות ימי החנוכה על שמן, ועבורם באופן שאינו נהג. כפיאור לדע כל עיקר.

(על פי לקוטי שיחות ח"ב עמ' 482 ואילך. תורת מנחם חס"ד עמ' 314 ואילך)

וה' יג' חשבי

נרות חנוכה אינן בטלים לעולם

ביאור ביסוד הרמב"ן שיש נצחיות מיוחדת בנרות החנוכה, בסוד הכתוב "כי אתה נרי הוי' ודוי' יג' חשבי".

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ב עמ' 509 ואילך)

ט שתכלה רגל מן השוק

להחזיר את ה"תרמודאי" לרשות היחיד

פניולת הדלקת הנרות להפוך את המידה לקבלת עול מלכות, ולהשיב את חולכי רשת הדברים – מקום המבוא, אל רשת יחידו של עולם.

(ע"פ תורת מנחם חס"ד עמ' 688 ואילך)

ינ אורה של תורה

"תורה אור" – השפעת התורה על האדם

ענין "אור" חכמת התורה שמורה את דרכו של האדם ואת המעשה אשר יעשה, לעומת סוכאת חכמת יין שהיא תולדת תאוותיו, וכל ענינה עונג והנאה ואינה כמראה ליד מעשה הראוי.

(ע"פ תורת מנחם חס"ד עמ' 9 ואילך)

הנרות הללו

בשבח והודי' להשי"ת מציגים אנו לפניכם את הקונטרס "הנרות הללו" – ביאורים ועיונים בעניין הדלקת נרות חנוכה והשפעתם על האדם והעולם, מתוך מרחבי תורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

המאמר הפותח את הקובץ, עוסק בשאלות מהותיות: מדוע אין אנו מוצאים רעש ורוב עם בהדלקת נרות חנוכה, כמו במצוות הפורים, ומהי משמעות קביעות החג על שמן, לעומת קביעות הפורים על יין?

מאמר נוסף עוסק בדברי הרמב"ן ש"נרות חנוכה חשמונאי" הם נצחיים, והם "אינן בטלין לעולם". רבנו מוצא בדבריו עומק לפנים מעומק, ומבאר את סוד נצחיות נרות החנוכה, שאורם מאיר על פני כל השנה.

המאמר השלישי עוסק בזמן הדלקת הנרות, שהוא "עד דכליא ריגלא דתרמודאי". במאמר יבואר כיצד "תרמוד" לא אומה כשרה הייתה אלא "מורדת", ולא לחינם קבעה הגמרא את זמן ההדלקה על פי "תרמודאי" אלו. וכח מיוחד יש להם לנרות החנוכה להשיב את המורדים והפושעים פנימה אל רשות היחיד, יחידו של עולם.

חתומת הקונטרס היא בעניין "אור הנרות", אור חכמת התורה למול חושך חכמת הפילוסופי של תרבות יוון. וזה לעומת זה: חכמת יון שמגשמת את האדם ומשלימה את תאוותיו, מול חכמת התורה שמקדשת את האדם, ומביאתו לידי המעשה הראוי והנכון.

ואנו תפילה אשר כבימים ההם כך בזמן הזה יעשה עמנו השי"ת שתועות נסים ונפלאות, ונזכה להדלקת הנרות בבית המקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו בביאת גואל צדק, אכ"ר.

מערכת "אור החסידות"

כפ"ו תשפ"ו

וזאת למודעי, שדרך כלל לא הובאו הביאורים כאופן שהופיעו במקורם, אלא עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים הושמט ריבוי השקו"ט והמקורות שהופיעו במקורם, ויש להיפך, אשר במקור הדברים מופיעים בקיצור וכאן הורחבו ונתבאר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהנחת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנשמנו בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לממדם בעצמו על אמיתת הדברים.

פך אחד של שמן

מדוע לא מצינו בהדלקת נר חנוכה "רעש" כמו במצוות הפורים?

ביאור ההפרש בין פרסומי ניסא של פורים לחנוכה, שבחנוכה הוא בחשאי ובניחותא, וזאת על פי קביעות ימי החנוכה על שמן, ועבודתם באופן שאינו נותן מציאות לרע כל עיקר.

הדלקת נרות חנוכה נעשית לשם פרסומי ניסא כמבואר בגמרא (שבת כג, ב), ובדומה לכך גם חג הפורים ומצוותיו נועדו לפרסום הנס (מגילה ג, ב. יח, א. ועוד), אך למרות זאת מצינו הפרש מהותי ביניהם: קריאת המגילה בפורים עלי' להיות ברוב עם דווקא (שם ה, א וברש"י) בכדי להגביר את פרסום הנס, וגם שאר מצוות היום נערכות ברעש גדול ובשמחה יתירה, ואילו לגבי הדלקת נרות חנוכה לא מצינו בדברי חז"ל שצריכה להיות ברוב עם, אלא בפתח ביתו, ודי שידליקה במעמד בני הבית בלבד וללא רעש¹.

משמע, אפוא, שישנו הפרש מהותי בין חנוכה לפורים, שבגינה מצוות הפורים נעשות ברעש וברוב עם, ואילו מצוות החנוכה אינה כן.

פורים ביין וחנוכה בשמן

ביאור העניין:

בנוגע לקביעות הנס של חנוכה ופורים, מצינו שחג הפורים קשור עם יין – כמו שאמרו בגמרא (מגילה ז, ב) "חייב איניש לבסומי בפוריא", ופירש רש"י "ביין", ואילו חנוכה נקבע בהדלקת נרות על ידי שמן.

וטעם החילוק הוא, שבפורים הי' כל מהלך הדברים קשור עם יין, וכדאיתא בפוסקים "שכל הניסים שנעשה לישראל בימי אחשורוש היו ע"י משתה, כי בתחילה נטרדה ושתי ע"י משתה ובאה אסתר, וכן ענין המן ומפלתו ע"י משתה היין הי', ולכן חייבו חכמים להשתכר כדי שיהא נזכר הנס הגדול בשתיית היין" (אלי' רבה ריש סי' תרצה. וראה אבודרהם דיני פורים).

1. ולהעיר, שמצינו בכ"מ שהדלקת הנרות על ידי מנהיג העדה נעשית ברוב עם ובקהל גדול, ו"נהרא נהרא ופשטי" (חולין יח, ב. נו, א), אך אין זה מגדר מצוות החנוכה, וגם אין זה מנהג פשוט בכל המקומות. ולדוגמא, נשיאי חב"ד נהגו לא להדליק ברוב עם, ואדרבה, אודות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע העיד בנו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע שהקפיד שבשעת הדלקת הנרות יהיו נוכחים בני הבית בלבד, ולא הייתה דעתו נוחה אם שהה שם אדם שלא מבני הבית (ספר השיחות תש"ו עמ' 21).

ואילו בחנוכה, החג נקבע משום נס פך השמן, וכפי ששאלו בגמרא (שבת כא, ב) "מאי חנוכה", דהיינו "על איזה נס קבעוה" (רש"י), ומשיבה הגמ' שקבעו את ימי החנוכה לזכר הנס שהי' בפך השמן, ומשום כך נקבע גם החג לדורות בעניין הדלקת נרות שמן.

והנה מצינו שיין הוא עניין של גילוי ורעש, ואילו שמן עניינו העלם:

איתא בזהר (ה"ג לט, א) "חמרא לא שתיק לעלמין, ושמן בחשאי הוא תדיר". והיינו, שיין מעורר שמחה וזמר, ולעומת זאת שמן לא רק שאינו מעורר את האדם לזמר ואינו משמח, אלא גם אי אפשר לשתות ממנו כשהוא בפני עצמו (ואדרבה, שמן בפני עצמו מזיק לאדם – שו"ע אדמו"ר הזקן או"ח ס"ד ל"ט, ו"ש"נ). וגם כאשר משתמשים בו בפני עצמו להדלקה, הרי מצוה מן המובחר שידלק הנר בשמן הנמשך אחר הפתילה בניחותא ובחשאי ובלא רעש דווקא (שבת כא, א).

ונמצא שאם יין הוא ענין של גילוי ורעש, הרי השמן הפוך לגמרי, והוא ענין של העלם וחשאי (וכמבואר בלקוטי תורה (שה"ש כד, ד ואילך) ששמן רומז על בחינה נעלית בנפש שאינה באה לידי גילוי).

ומעתה יובן מדוע מצוות הפורים הן ברעש והדלקת נרות חנוכה היא בחשאי, כי חנוכה שנקבע על שמן שעניינו העלם, גם אופן קיום מצותו הוא בחשאי, ואילו פורים שקשור עם יין – עניין הגילוי והשמחה, הרי גם מצוותיו נעשות ברוב עם וברעש. אמנם, יש להוסיף ולבאר את מהות הדבר, מדוע אכן פורים קשור עם רעש, לעומת חנוכה שעניינו בחשאי ובניחותא.

גזירה על הגוף או על הנשמה

החילוק שבין חנוכה לפורים, שחנוכה קשור עם שמן ופורים קשור עם יין, נובע מהחילוק הפנימי והמהותי בין חגים אלו:

איתא בפוסקים שהי' הפרש בין גזירת המן למלחמת היוונים, "כי בפורים הי' הצלת נפשות, ובחנוכה לא הי' הצלת נפשות, כי היונים לא בקשו נפשות רק ההכנעה והעברת דת" (ט"ז סי' עת"ד סק"ג בשם הלבוש). המן ביקש "להשמיד להרוג ול'אבד את כל היהודים" (אסתר ג, יג), ואילו היונים ביקשו להעבירם על דתם, וכפי שאומרים בתפילת "ועל הנסים", שמלכות יון הרשעה ביקשה "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך". בפורים הייתה הגזירה על הגוף, על הגשמיים של יהודי, ואילו בחנוכה הייתה הגזירה על הנשמה, על רוחניותו של היהודי.

ובעומק יותר: גזירת היונים לא הייתה סתם על לימוד התורה וקיום המצוות, שהלא מבואר בספרי חסידות (ראה ספר המאמרים תש"א עמ' 59 ואילך) בדיוק הלשון "להשכיחם תורתך" ולא "להשכיחם התורה", שהיונים לא התנגדו לעצם לימוד חכמת התורה, ומלחמתם הייתה להשכיח את נותן התורה, שהתורה היא "תורתך" של הקב"ה, חכמתו ית' שבמהותה נעלית ונשגבת מן השכל האנושי.

וכמו כן בנוגע לקיום המצוות הייתה מזימתם "להעבירם מחוקי רצונך" דייקא, שהסכימו לקיום המצוות המושגות בשכל, ונלחמו בעיקר בקיום המצוות מסוג ה"חוקים", שנעלים מהשכל האנושי, ומקיימים אותם רק משום שכך ציווה הבורא ית'.

ונמצא שמלחמתם של היונים לא הייתה על הגוף, וגם לא על רוחניות סתם, אלא כנגד דרגא נעלה ומרוממת בעבודת בני ישראל, כנגד ההתבטלות של היהודי אל חכמת ה' ורצונו שלמעלה מן הדעת, דקות ("איידלקייט") שברוחניות.

ומפני חילוק זה בין חנוכה ופורים ישנו גם חילוק בעניינים שנתקנו לזכר הנסים, וכפי שכתב הלבוש (שם), ש"בימי המן, שהיתה הגזירה להרוג ולהשמיד את הגופות, שהוא ביטול משה ושמה. . . לכך כשנצלו ממנו קבעו להללו ולשבחו יתברך גם כן על ידי משה ושמה", שהגוף נהנה ממנו, וגם בנוגע למשלוח מנות, מצינו שצריך להיות דווקא באופן שאפשר לאוכלו ולהנות ממנו (ועד ש"א שא"א לצאת י"ח אפי' בבשר חי. דאה פמ"ג או"ח סו"ס תרצה).

משא"כ בחנוכה, כשהגזירה והנס היו בנוגע לרוחניות של בני ישראל, הנה התקנה לזכר נס זה היא הדלקת הנרות, וזה גופא באופן ש"אין לנו רשות להשתמש בהן", כיוון שהם קשורים עם רוחניות ועם הנשמה בלבד, ואין הגוף נהנה מהם.

כאשר אין התנגדות – אין רעש

ומעתה יש לבאר גם מדוע פורים נחוג ברעש וברוב עם, ואילו הדלקת נר חנוכה היא בחשאי:

ידוע שכאשר שורפים דבר מה, הנה אם החומר הבוער הוא מגושם, הרי הוא מתנגד לשריפה, והשריפה היא ברעש גדול, וככל שהדבר הבוער הוא דק וזך, נעשית הבעירה בלחש וללא רעש. וכמו שריפת עץ עבה ברעש גדול, לעומת פתילה מצמר גפן הדולקת בשמן זית זך, שהבעירה היא בנחת כיוון שחומר דק אין בו התנגדות לאש. ונמצא שרעש בא מביטול וביעור חומר גם ומגושם.

ועל דרך זה בנוגע לפורים, כאשר מדובר על נס ומצוות הקשורים עם גשמיות היהודי וגופו שמנגדים לאור אלוקי, הרי העבודה האלוקית הנעשית עם גשמיות היא מתוך רעש, שתוכנו הפנימי הוא התגברות האור האלוקי על הגשמיות המנגדת אליו, ולכן מצוות הפורים נעשות מתוך רעש.

ולעומת זאת בחנוכה, מכיון שמדובר על נס ומצוות שאין להן שייכות לגוף הגשמי ולחומריותו, ואדרבה, הנס ה' קשור עם עבודה נעלית ברוחניות, וגם המצוה היא דבר שאין הגוף נהנה ממנו כלל, הנה מכיון שבעבודה זה אין חומר גם ומגושם המנגד לאור הקדושה, ולכן אין רעש, הרי הדבר מתבטא גם בהדלקת נרות החנוכה, שמדליקים אותם בבית וללא פרסום ורעש.

מעט אור רוחה הרבה מן החושך

ויש ללמוד מימי החנוכה הוראה בעבודת ה' למשך כל השנה כולה:

בדרך כלל, כאשר באים להאיר את החושך והאפילה של העולם הגשמי, העבודה היא שיוצאים אל החושך ומבררים ומזככים אותו.

אמנם בימי החנוכה העבודה היא, כמבואר למעלה, במקום פנימי ונעלה בנפש, במקום שאין המנגד יכול להגיע לשם.

אך אין הכוונה שאין מאירים את החושך כלל, אלא להיפך: ההדלקה היא דווקא בַּיָּדָה ועל פתח ביתו מִבְּחוּץ, בכדי להאיר את האפילה, אך זאת, לא על ידי התעסקות ומלחמה עם החושך כי אם על ידי שמגבירים את האור הפנימי, עד שהאור יוצא גם חוצה והחושך מתבטל ונדרחה בלי מלחמה, שהרי "מעט אור דוחה הרבה מן החושך" (ראה תניא פ"ב. חובת הלבבות שער יחוד המעשה פ"ה).

ובפרט, שאין מסתפקים ב"מעט אור", אלא בימי החנוכה האור הוא באופן של "מוסיף והולך" (שבת כא, ב) מיום ליום, עד לנר שמיני שהוא תכלית האור שמאיר לגמרי את החושך, "ולילה כיום יאיר" (תהלים קלט, יב).

שיחות קודש

בזמן הגלות אין לסמוך על 'היתרים'

ערוך, אלא לעמוד במסירות נפש שעניין זה יהי בתכלית השלימות.

ועוד זאת, שבשעת הגזירה שרוצים להעביר על הדת, הרי באיזה עניין שיהי, אפילו "פשוטו ידם (רק) בממונם", צריכים למסור נפשם אפילו על פרט קטן ביותר, כמו "ערקתא דמסאני" (שרוך הנעל), גם אם בשנים כתיקונם, שלא בשעת הגזירה, יש לזה היתר על פי שולחן ערוך.

וזהו ההוראה הכללית שאומרים לבני ישראל בזמן הגלות: אל תסמכו על אלה שמחפשים עבורכם היתרים על פי שולחן ערוך, ורוצים "להסביר" לכם שאין זה אלא פרט קטן בלבד, "ערקתא דמסאני", או שטומאה דחוי' בציבור וכו'; וכו'; עליכם לדעת שישנה הוראה מלמעלה שחיבתן של ישראל מתבטאת בכך שמוסרים נפשם אפילו על פרט קטן, כדי שלא ליפרד חס ושלום מהקדושה ומההתקשרות שיש ליהודי עם הקב"ה.

(תורת מנחם ח"י ע"ב 286 ואילך)

הנס שעשה הקב"ה בימי חנוכה להראות חיבתן של ישראל שמדליקים את נרות המנורה בשמן טהור דווקא, אף על פי שעל פי דין היו יכולים להדליק בשמן שאינו טהור – מהווה הוראה מלמעלה שבזמן הגלות יש צורך במסירות-נפש אפילו על עניין שיש למצוא לו היתר על פי שולחן-ערוך, ובזה מתבטאת חיבתן של ישראל, שמוסרים נפשם גם על דקדוק והידור בענייני תורה ומצוות שיהיו בתכלית השלימות, כבהדלקת המנורה באופן של טהרה דווקא.

כאשר אומרים ליהודי: יכול הנך להתנהג בדרך שאמנם הכל מודים שאינה באופן של טהרה, אבל אף על פי כן, מצד תנאי הזמן והמצב עתה, יכולים למצוא היתר על פי שולחן ערוך שמוותר לך להתנהג כן, לפי שעה, עד שתוכל להתנהג בדרך טהורה – המענה על זה, שכאשר מדובר אודות עניין של אמונה, או עניין הקשור עם טהרה, אין לסמוך על היתרים על פי שולחן

זה' יג' חשבי

נרות חנוכה אינן בטלים לעולם

ביאור ביסוד הרמב"ן שיש נצחיות מיוחדת בנרות החנוכה,
בסדר הכתוב "כי אתה נרי הוי' וזהו' יג' חשבי".

אודות מצוות הדלקת נרות חנוכה מצינו ביטוי במדרש, ש"נרות אלו אינן בטלין לעולם":
כי הנה, כמה דרשות דרשו אודות סמיכות פרשת "בהעלותך את הנרות" לפרשת קרבנות
הנשיאים בחנוכת המזבח. ובתחומא ובמדרש רבה (ע"ה פ) אמרו, שהקב"ה ניהם את אהרן
שלא השתתף בחנוכת המזבח, בכך ש"לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית
המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו. . אינן בטלין לעולם".
ותמה על כך הרמב"ן (תחלת בהעלותך), שהלא "דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים
והקרבנות בטלין מפני חורבנו, אף הנרות בטלות", ומהו תוכן ההבטחה ש"הנרות לעולם אל
מול פני המנורה יאירו"? וביאר ש"לא רמזו אלא לנרות חנוכה חשמונאי, שהיא נוהגת אף
לאחר החורבן בגלותנו".

נמצא, אפוא, שישנה מעלה מיוחדת בנרות החנוכה, שאינם בטלים גם בזמן של חורבן
וגלות, אלא נרות אלו נצחיים הן "לעולם".

ויש לבאר שענין ה"נצחיות" שבנרות חנוכה, אינו רק לענין זה שמצוותן קיימת לעולם, גם
ל"אחר החורבן בגלותנו" – אלא גם בקשר לימי החנוכה בכל שנה ושנה גופא, שנרות החנוכה
אינם עניין לשמונת ימי החג בלבד, אלא פעולתן היא פעולה "נצחית" הנמשכת ופועלת בכל
השנה כולה, עד ימי החנוכה שבשנה הבאה.

ואף שמבואר בסה"ק (ראה לקוטי תורה ברכה צח, ב. ועוד) שכן הוא בכל רגל ורגל, שפעולת
החג בנפש האדם ובעבודתו נמשכת למשך כל השנה עד לאותו מועד בשנה האחרת, הרי מכל
מקום לשון זו "שאינן בטלין לעולם" נאמר דווקא על נרות חנוכה, ומזה מובן שחנוכה יש לו
מעלה בעניין המשך הפעולה במשך השנה, יתר על שאר הימים טובים, וכפי שיתבאר.

חנוכה – "והו"ה יג' חשכ"י

אודות מהותו ומעלתו של חג החנוכה, נתבאר בספרים הקדושים (ראה תורה אור מקץ מ, ב ואילך. שערי אורה לד, ב ואילך. אור התורה בראשית ח"ב עמ' שיט ואילך) שהדבר רמוז בכתוב "כי אתה נרי ה', וה' יג' חשכ"י" (שמואל ב כב, כט):

לכאורה, ה' צריך להיות לשון הכתוב "כי אתה נרי ה', ויג' חשכ"י", בלי לכתוב את שם ה' פעמיים. ועדיין יהי' מובן שה', שהוא "נרי", הוא גם זה ש"יג' חשכ"י". אך אף על פי כן, נאמר בפסוק שם ה' פעמיים: "כי אתה נרי ה'", "וה' יגיה חשכ"י". ומשמע מכך שמדובר בשתי הארות שונות מהש"ת, שרמוזות בשני שמות אלו: ישנו הגילוי שבבחינת "אתה נרי ה'", וישנו גילוי נוסף בבחינת "וה' יג' חשכ"י".

ביאור העניין:

בשם הו"ה יש שתי בחינות: "הוי' דלעילא" ו"הוי' דלתתא". הוי' דלתתא הוא המשכת הקדושה ממנו ית' לעולם הגשמי, באופן שהקב"ה צמצם אורו והשפעתו ית' בכדי שיוכל העולם לקבלה כראוי. ואילו הוי' דלעילא הוא המשכת אורו ית' שלמעלה מעלה מן העולמות, שאינה מצומצמת ואינה מדודה לפי ערך העולמות.

והנה, כלפי ההארה מהוי' דלתתא, יש מצבים שבהם בתוך גשמיות העולם וגסותו אין נרגש האור האלוקי. אור זה יכול להאיר במקומות נעלים ורוחניים המתאימים לקבל ולהרגיש את הגילוי האלוקי, אך מקומות גסים ונחותים אינם כלים לקבל ולהרגיש את השפעת האור.

אמנם, כאשר מתגלה הוי' דלעילא, הרי מכיוון שגילוי זה הוא גילוי נעלה מאוד, ולמעלה מכל מדידות והגבלות, לא שייך שעניין כלשהו יעלים עליו, והרי הוא מאיר ונרגש בכל מדרגה ובכל מקום.

וזהו "והו"ה יג' חשכ"י", שמצד שם הוי' השני, הוי' דלעילא, אין החושך מעלים ומסתיר כלל, ושם הוי' מאיר ופועל גם במצב של חושך העלם והסתר רוחני על אור הקדושה. וזהו "יג' חשכ"י" – שגם אם יש מצב של "חשכ"י", הרי אור זה פועל ש"יג' חשכ"י", שדוחה את החושך ומאיר ומתגלה גם שם.

ואדרבא, כאשר החושך מתהפך לאור, נעלה הדבר יותר מאשר מצב שבו ה' כבר מואר מלכתחילה, וכפי שמבואר בסה"ק בפירושו הכתוב "יתרון האור מן החושך" (קהלת ב, יג), שלא רק שהאור נעלה מן החושך, אלא שנעשה יתרון ומעלה באור גופא כאשר החושך נהפך לאור (ראה ספר הערכים חב"ד ח"ב עמ' תקעה).

זהו הגילוי המיוחד שנמשך בחג החנוכה, על ידי מסירות נפשם של בני חשמונאי, שמסרו את נפשם על התורה ומצוותי' למעלה מן ההיגיון והטעם והדעת, ועל ידי מסירות נפש זו זכו לגילוי בחינת הוי' דלעילא, להאיר את החושך.

וכך גם בכל שנה ושנה, הנה עניינו של חג החנוכה הוא המשכת האור האלוקי שנעלה מן העולמות, שלגביו אין החושך מסתיר כלל, ועל ידי אור זה מאירים את חושך העולם.

להמשיך בעבודת חנוכה בכל השנה כולה

ומכיוון שההמשכה הרוחנית של חג החנוכה היא מהוי' דלעילא, מאור אלוקי שאינו מצומצם ומדוד, ונעלה מן העולמות לגמרי – לכן מצינו בחנוכה את עניין הנצחיות יותר משאר החגים והמועדים, "הנרות הללו אינן בטלין לעולם", וכמבואר למעלה שלא זו בלבד שנרות חנוכה נוהגים גם בזמן הגלות, אלא שגם בכל שנה ושנה אור נרות החנוכה מאיר גם במשך השנה כולה, ואינו נפסק בתום שמונת ימי החג.

והסיבה לכך היא משום שכל המועדים קשורים עם "אתה נרי הוי'", ואילו חנוכה קשור עם "והוי' יגי' חשכי":

גם שאר המועדים הם "נרות", כפי שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג), אמנם זהו בבחינת "כי אתה נרי הוי'" – אור אלוקי שמאיר רק במקום הראוי, ולכן ייתכנו הבדלים בין זמנים, שיש זמן שבו מאיר האור האלוקי, אך בתקופות אחרות, בו האדם אינו במצב המתאים, אין האדם יכול להרגיש האור, אלא האור הוא בהעלם. ויש הפרש בין זמן המועד עצמו, לבין הימים שלאחר מכן שאז האור האלוקי של המועד אינו מאיר באותו אופן.

אך נרות החנוכה קשורים עם הוי' דלעילא שלמעלה מכל עניין של מדירה והגבלה. ולכן, כשם שאין חושך העולם מעלים ומסתיר לגבי', כך גם אין הפרש בין ימי המועד לימים אחרים. הארה אלוקית זו אינה נתונה למגבלות העולם התחתון, והרי היא נצחית ופועלת תמיד גם בשאר ימות השנה.

יתירה מזו, בספר התניא (פכ"ה) מבואר שבכל מצווה יש ענין נצחי: על ידי כל מצוה פועלים יחוד עליון "ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד, כי הוא יתברך ורצונו למעלה מהזמן". אמנם, נצחיות זו היא רק "למעלה", משא"כ "למטה הוא תחת הזמן" ולכן יחוד זה נרגש רק "באותה שעה לבדה שעוסק בה בתורה או במצוה, כי אחר כך אם עוסק בדבר אחר – נפרד מהיחוד העליון למטה".

אך זאת דווקא בנוגע לשאר המצוות הקשורות ל"אתה נרי הוי'", משא"כ נרות חנוכה שהם בבחינת "והוי' יגי' חשכי", הרי הם מאירים גם למטה, במקום החושך, ופועלים תמיד באופן נצחי.

שתכלה רגל מן השוק

להחזיר את ה"תרמודאי" לרשות היחיד

פעולת הדלקת הנרות להפוך את המרידה לקבלת עול מלכות, ולהשיב את הולכי רשות הרבים – מקום הטומאה, אל רשות יחידו של עולם.

אודות זמן הדלקת נרות חנוכה איתא בברייתא (שבת כא, ב) "מצותה משתשקע החמה, עד שתכלה רגל מן השוק", ובביאור הא ד"תכלה רגל מן השוק" ביארו בגמרא דהיינו "עד דכליא ריגלא דתרמודאי". ופירש רש"י שתרמודאי הם "אומה מלכטי עצים דקים, ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה".

והנה, מפשטות הסוגי' מובן שאין הכוונה שבכל מקום ומקום שיעור זמן ההדלקה הוא "עד דכליא ריגלא דתרמודאי", אלא בכל מקום ומקום זמן ההדלקה הוא לפי עניינו, כפי הזמן "שתכלה רגל מן השוק" באותו מקום.

ולפי זה יש לדייק במה שהביאה הגמרא דוגמא דווקא מ"תרמודאי", שהלא יכולה הייתה הגמרא לתת דוגמאות אחרות, או ליתן שיעור זמן וסימן כללי לשיעור זה, ומכך שבחירה להורות דין זה על ידי הדוגמא דתרמודאי דווקא, משמע שיש בזה הוראה מיוחדת.

ואפילו לו יצויר שלא הייתה לגמ' דוגמא אחרת מלבד עניין כליא ריגלא דתרמודאי, עדיין הלא ידועה ומפורסמת תורת הבעל שם טוב (נעתקה בלוח "היום יום" ט אייר, וש"נ) ש"כל דבר ודבר אשר האדם רואה או שומע, הוא הוראת הנהגה בעבודת השם", ואם כן בוודאי יש ללמוד עניין תוכני והוראה בעבודת ה' מהסימן "כליא ריגלא דתרמודאי", וכדלקמן.

"תרמוד" – אותיות "מורדת"

אודות עניין "תרמוד" איתא בסה"ק (עמק המלך שער קרית ארבע ר"פ קיא (קח, א). קהלת יעקב (ערך תרמוד) שהוא אותיות "מורדת", והוא סוד הקליפה והסטרא אחרא שמורדת.

ענין זה מרומז גם בגמ', שהרי ביבמות (טז, ב) יש מ"ד שאין מקבלין גרים מן התרמודיים, והיינו, מאלו שבאים ממקום שנקרא תרמוד, וי"א שזהו מפני שבמקום ההוא גרו עבדי שלמה "שנשאו בנות ישראל מחמת עושרן ודרין שם בחזקת עובדי כוכבים" (רש"י שם), ונמצא שמדובר על אלו שמרדו במלכות שלמה. וגם לשאר השיטות ביבמות שם הרי אנשי תרמוד אינם אנשים מהוגנים (ע"ש).

ועד"ז הוא ענינם הפנימי ברוחניות של "תרמודאי", שהתוכן הפנימי בזה הוא מרידה והתנגדות לכל דבר שבקדושה:

טבעו האמיתי של יהודי הוא טבע של קבלת עול מלכות שמים, הוא שומע ל"דבר ה' זו הלכה" (שבת קלח, ב), ועד כדי כך שהוא "מקדים נעשה לנשמע" (ראה יתרו כד, ז. שבת פח, א), הוא מציית לדבר ה' טרם שהוא מבין ומשיג את טעם ותוכן הדבר.

אין זאת שאין צריך להיות "נשמע", שהלא זהו הסדר שלאחר "נעשה" מגיע "נשמע", על יהודי להיות "למדן" ולהבין כל עניין בתורה ומצוות בשכלו, ואם יש לו שאלה בהבנת העניין הרי צריך לשאול, ו"לא הביישן למד" (אבות פ"ב מ"ה), אך זאת בתנאי שה"נשמע" אינו מעכב ומונע את ה"נעשה". צריך להיות ברור שהתחלת העניין הוא ה"נעשה", ולאחר מכן ישנו עניין ה"נשמע", וגם אם היום אינו מבין את טעם ותועלת הדבר, הרי ממשיך הוא לעשות, גם בידיעה שלעת עתה חסר אצלו ב"נשמע".

יתר על כן: שורש עניין ה"נשמע" אינו מהנטי' הטבעית שיש לאדם שפעולותיו יהיו מובנות ובעלות תכלית, והוא מחפש טעם ותועלת במה שעושה, אלא ה"נשמע" גופא הוא חלק מן ה"נעשה", שהקב"ה מצווה על האדם לעשות את המצווה, ובנוסף מצווה הוא על האדם להבין את טעם המצווה, בכדי שהמצווה תחדור לא רק בכח המעשה אלא גם בכח השכל, ההבנה וההשגה. ונמצא שגם ה"נשמע" נובע מקבלת עול מלכות שמים – "נעשה".

אמנם, "תרמוד" – אותיות "מורדת" הוא ההיפך הגמור מ"נעשה ונשמע", הוא מורד בעול מלכות שמים, וקופץ ומתנגד ל"דבר ה' זו הלכה", עוד לפני ששומע את תוכן ומהות הדבר.

וכאשר יהודי מוצא אצל זולתו, או אפילו בנפשו פנימה, את התנועה של "תרמודאי" – פריקת עול מלכות שמים, צריך הוא לידע שאין זה טבעי אצל יהודי, ואין זאת אלא מהיצר הרע, "א-ל זר אשר בקרבך" (שבת קה, ב ופרש"י), שהוא "זר" ואינו שייך לטבע היהודי.

והעצה לבטל את עניין המרידה הוא על ידי הדלקת נר החנוכה, "נר מצווה ותורה אור", שעל ידי זה מתגלה אצלו מציאותו האמיתית, ואילו טבע המרידה מתבטל מכל וכל.

בפשטות, "כליא ריגלא דתרמודאי" אינו עניין שנפעל על ידי הדלקת נר חנוכה, אלא הוא רק סימן לידע מתי הוא זמן ההדלקה, עד שתתרמודאי כלים מן השוק, אמנם, בפנימיות העניינים יש לבאר שהדלקת נר חנוכה היא היא שמכלה את התרמודאי מרה"ר:

עניינם ותוכנם של נרות החנוכה, הוא להפיץ את אור התורה והמצווה "בחוך", במקום שאינו "רשות היחיד" ליחידו של עולם, אלא "רשות הרבים", מקום של פירוד והתנגדות לקדושה.

ביאור הדברים:

"רשות היחיד" בעבודה רוחנית היא מקום שבו ניכרת אמיתת מציאותו של הקב"ה שהוא המציאות היחידית, וכל הנבראים אין להם מציאות נפרדת ח"ו, אלא כולם מתהווים וחיים מאורו ית' ובטלים ומבוטלים אליו ומאוחדים ביחידו של עולם, ואילו "רשות הרבים" בעבודה רוחנית היא מקום של העלם על אור הקדושה, ובו הנבראים מרגישים "רבים" שכל אחד יש לו

מציאות בפני עצמו, וכפי שנקראו בזהר (ח"א קנח, א) "טורי דפרודא" – הרים הנפרדים, שכל אחד מתנשא ומרגיש מציאות חשובה לעצמו. וברשות הרבים, מקום הקליפות, יש "תרמודאי" – פריקת עול מלכות שמים (ראה תניא סוף פ"ג. ועוד).

וכאשר יהודי מדליק את נרות החנוכה על פתח ביתו מבחוץ, ואור התורה והמצווה מתפשט ברשות הרבים, הרי "כליא ריגלא דתרמודאי" – נכלית ומתבטלת כל מציאות המרידה, הן שבנפשו פנימה והן אצל הזולת שהי' ב"רשות הרבים". והכליון נעשה בשלימות, עד שלא נותר כלום מה"תרמודאי", ונכלה אפילו "ריגלא", החלק האחרון, דתרמודאי.

ונמצא שנרות החנוכה הם הם הפועלים ש"כליא ריגלא דתרמודאי", שעניין המרידה במלכות שמים יכלה ויתבטל.

להשיב את ה"תרמודאי" ל"רשות היחיד"

ויש להוסיף ולדייק בלשון הגמרא, שבפשטות אין הכוונה שהתרמודאי מתבטלים ומאבדים את מציאותם, אלא שאותם אנשי אומת תרמודאי מסיימים את מסחרם ברשות הרבים ושבים לרשות היחיד.

וכן יש לפרש בעבודת האדם, שכאשר מאירים באור התורה והמצווה ברשות הרבים, במקום החושך וההסתר, אין זאת שהאור פועל שה"מרידה" במלכות שמים – ה"תרמודאי" – תתבטל בלבד, אלא עוד זאת, שאלו שהיו "מורדים", ונמצאים ב"רשות הרבים" הרי אור התורה פועל עליהם שנכנסים הם לרשות היחיד, "יחידו של עולם", ועובדים את השיי"ת, ומתהפכים בעצמם לקדושה.

ועל דרך מה שנתבאר במקום אחר (לקוטי שיחות ח"ז עמ' 188 ואילך. ועוד) בעניין ההבטחה "והשבתי חי' רעה מן הארץ" (בחקותי כו, ג), שנחלקו תנאים בפירושה: ר' יהודה אומר "מעבירים מן העולם", ואילו ר' שמעון ס"ל ש"משביתן שלא יזיקו" (תו"כ עה"פ), ונתבאר בזה שדעת ר' שמעון היא שהקב"ה לא יעביר מן העולם את החי' רעה, אלא שאותה חי' שהייתה רעה ומזיקה תתהפך להיות טובה ומועילה, ועל דרך שמצינו שקודם החטא הי' נחש הקדמוני "שמש גדול" (סנהדרין נט, ב), והיינו שלא הי' רע ומזיק אלא שימש והועיל לעולם, ומעין זה יהי' גם לעתיד בנוגע לחיות הרעות.

וכן הוא גם בנוגע ל"א-ל זר אשר בקרבך", ליצר הרע שמכניס ליהודי את טבע המרידה ופריקת עול, שיש להפוך את יצר הרע עצמו לקדושה, בחינת "אתהפכא חשוכא לנהורא", וכדברי המשנה (ברכות פ"ט מ"ה) "בכל לבבך – בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע", והיינו שיהודי עובד את ה' בשני היצרים, כאשר מהפך את היצר הרע שיועיל אף הוא לעבודת ה'.

וכאשר יהודי מדליק את נר החנוכה על פתח ביתו מבחוץ, והאור מתפשט ברשות הרבים, הרי הוא גורם אצל אותם יהודים שיצאו ממקומם הטבעי ברשות היחיד ד"יחידו של עולם", והם מסתובבים במקום הפירוד והריחוק מקדושה – שיכנסו שוב לרשות היחיד – "כליא ריגלא דתרמודאי".

להפוך את רשות הרבים לרשות היחיד

ויש לומר יתירה מזו, שעל ידי הפעולה אצל "תרמודאי", פועלים גם על רשות הרבים עצמה, מקום החושך והקליפות, שתיהפך לרשות היחיד, מקום שבטל ומתאחד עם "יחידו של עולם":

כי הנה, גדר רשות הרבים (לחלק מהדעות – ראה שו"ע או"ח סי' שמה ס"ז. שו"ע אדמו"ר הזקן שם סי"א) הוא מקום ש"ששים רבוא עוברים שם בכל יום", ולפי זה נמצא, שכאשר פועלים על באי רשות הרבים, "תרמודאי", שיצאו מרשות הרבים ויכנסו לרשות היחיד, הרי בפנימיות העניינים פועלים בזה שמקום זה כבר אינו בגדר "ששים רבוא עוברים שם", שהרי אלו שהיו עוברים שם נכנסו "לרשות היחיד", ולכן "רשות הרבים" כבר אינה בגדר "רשות הרבים" ונהפכת ל"רשות היחיד".

ואפילו אם היו תחילה "ששים רבוא" תרמודאי ופעלו על אחד מהם שיכנס לרה"י, הרי כבר אין זה מקום שעוברים בו ס' רבוא, והפך לרה"י ליחידו של עולם. וכ"ש וק"ו באם פעלו, על ידי הדלקת אור החנוכה, על כל התרמודאי שיכנסו לרשות הקדושה, הרי בזה פועלים על כללות מציאות רה"ר שתיהפך לקדושה, מקום שמתגלה בו מציאותו היחידית של יחידו של עולם.

שיחות קודש

הביטחון בה' בעת אפילה וחושך

שהי' בימים ההם דשיעבוד מלכות יוון הרשעה – אסור להתיימשך חס ושלוש, אלא אדרבה, צריך להתחזק בביטחון גמור בה' יתברך, שהוא עצם הטוב, ולהאמין אשר החושך אינו אלא לתקופה קצרה בלבד, ותיכף אחריו יהי' אור ויראה ויודגש יתרון האור מן החושך, וביתר שאת וביתר עז.

וזהו שמדליקים נר חנוכה ובאופן דמוסיף והולך, שרואים גם בעיני בשר – ומראים גם לאחרים, לכל עובר ושב – שאור דוחה את החושך, ואפילו מעט אור דוחה הרבה מן החושך, על אחת כמה וכמה אור הולך ומוסיף, ואם בגשמיים כך, ברוחניות מכל שכן.

(לקיט' שיחות חס"י ע"ב 536)

ידוע ומפורסם מה שמבואר בנוגע לכל החגים והמועדים, שכוונתם היא לא רק לשם זיכרון, אלא העיקר הוא ללמוד מהם הוראות ממשיות בהנוגע לחיי היום יום, להלן אחת מן ההוראות הנלמדת מחג החנוכה.

כידוע, המצוה המיוחדת לימי החנוכה היא הדלקת נר חנוכה, שמצוותה משתשקע החמה – שלא כנר שבת קודש, שמצוותה דוקא קודם שקיעת החמה, וגם לא כנרות בית המקדש שהדלקתם הייתה עוד קודם לכן, מבעוד יום.

וההוראה מזה, שכשנמצאים במצב שלאחרי "שקיעת החמה", שעה של אפילה וחושך – כמו

אורה של תורה

”ותורה אור” – השפעת התורה על האדם

עניין ”אור” חכמת התורה שמורה את דרכו של האדם ואת המעשה אשר יעשה, לעומת מומצאות חכמת יון שהיא תולדת תאוותיהם, וכל עניינה עונג וחנאה ואינה מביאה לידי מעשה הראוי.

זכרון נס החנוכה נקבע על ידי הדלקת נרות, שעניינם הפצת אור. והנה, כמה עניינים היו בחנוכה, ניצוח המלחמה בגשמיות רבים ביד מעטים, וניצחון המלחמה ברוחניות כנגד זממם של היונים להשכיחם תורתך כו', אמנם על שאלת הגמרא ”מאי חנוכה – על איזה נס קבעוה” משיבה הגמרא (שבת כא, ב) שהוא על נס פך השמן דווקא, ולכן גם מצוות החנוכה היא בהדלקת נרות לזכר נס השמן.

ומכך מובן שההוראה שיש ללמוד מנרות החנוכה, היא מהעניין העיקרי והמרכזי בחנוכה, אור הנרות.

והנה, עניין האור אינו להוסיף דבר על מה שהי' מקודם, אלא הוא מאיר ומורה על מה שישנו מכבר. תחילה נמצא האדם בחשיכה ואינו יודע ממה שסביבו, וכאשר מעלה הוא את אור הנר יכול לדעת האם מדובר בדבר שצריך להזהר ממנו, או להיפך שעליו להיות להוט אחריו, אם מדובר בדלת המוליכה אל המרחב, או בבור המפילו לשאול תחתית, וכיוצא באלו.

ובנפש האדם, עניין האור הוא השכל והחכמה, שמאיר לאדם את דרכו, כי ”החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך” (קהלת ב, יד), כאשר החכמה נעדרת אזי ”הכסיל בחושך הולך” ואינו יודע מהו הרע שממנו יזהר ומה הטוב שאותו ירדוף, ואילו החכמה היא כעניינים המאירות לאדם את דרכו ב”סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו” (תהלים לד, טו).

אמנם, עניין השכל והחכמה ישנו אצל בני ישראל, ולהבדיל ישנו גם אצל אומות העולם, ובזה הייתה מלחמת מלכות יון הרשעה, שעיקר תוכן המלחמה הי' בנוגע לחכמת התורה הקדושה, ולהבדיל, הפילוסופי' של חכמי יון, ונצחון חכמת התורה נקבע לדורות על ידי אור דווקא, וכפי שיתבאר.

מה בין "חכמה" ל"תורה"?

את עניין הלהט וההתעסקות בחכמה בהתלהבות יתירה מצינו אצל ישראל קדושים שעוסקים בתורה תדיר ש"היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" (ואתחנן ד, ו), ולהבדיל גם חכמי יון באותו הזמן היו עוסקים בלהט בחכמתם, וכפי שמובא גם בסה"ק (תורה אור מא, א ועוד) ש"היונים . . הם בחינת חכמה דקליפה, חכמות חיצוניות, כמו פילסופיא".

והנה, אודות חכמת האומות, וההפרש בינה לחכמת בני ישראל, אמרו במדרש (איכה רבה פ"ב, יג) "אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין, יש תורה בגוים אל תאמין".

וההפרש הפשוט בין "חכמה" ל"תורה" הוא כפי ששמע משמותיהם:

"חכמה" הוא עניין השכל בשל עצמו, להשכיל להשיג ולהבין. הוא אכן מורה את הטוב והרע, אך אינו נוגע כלל להנהגת האדם. יכול הוא לידע בבירור שדבר פלוני הוא טוב ורצוי ודבר שני הוא רע ובלתי רצוי, ועדיין אין זה קשור כלל לדרכו והנהגתו בחייו, ויכול הוא לעשות את ההיפך הגמור ממה שמבין בשכלו.

"תורה", לעומת זאת, היא מלשון הוראה (ראה רד"ק תהלים יט, ח. ועוד), שמורה ומדריכה את דרך ההנהגה, אין זו בלבד שהיא מאירה את האמת לידע את הטוב והרע, אלא היא גם משפיעה ופועלת על דרך הלומד בחייו, שהנהגתו תהי' בפועל בהתאם למה שהבין בשכלו.

כאשר הגוי עוסק בדברי ה"חכמה" שלו, הרי מברר הוא את הטוב והרע, את הראוי ואת המאוס, אבל כל זאת רק כעניין ערב ונעים, להשכיל ולהבין ולברר דבר לאמיתו, אך אין בזה השפעה על הנהגתו ועל חייו, ואילו יהודי לומד את התורה הקדושה באופן שהיא מורה את דרכו בחיים ומשפיעה עליו ומרוממתו.

וכפי שידוע מעשה אודות אריסטו שהי' מגדולי חכמי יון, שנזכר גם בספרי חכמי ישראל, והרמב"ם משבח את חכמתו (ראה שו"ת פאר הדור סוף סי' קמג. ועוד), ובכמה ספרים הוא נזכר בשם "חכם" סתם, שפעם אחת תפסו אותו עושה מעשה בלתי רצוי, וכאשר תמהו בפניו על כך, ענה "כעת אינני אריסטו"...

ולאמיתו של דבר, הנה גם בלימוד התורה גופא יתכן שהאדם ילמד אותה באופן של "חכמה", שהוא מתענג ונהנה מהחכמה העריבה שבתורה, אך אינו משנה הליכותיו על פי מה שלומד, ועל כך אמרו חכמים (יומא עב, ב) "לא זכה נעשית לו סם כו'", וכפי שדרשו על הפסוק "על מה אבדה הארץ" (ירמ' ט, יא) שהוא מפני ש"לא ברכו בתורה תחילה" (נדרים פא, א), היינו ששוכחים על כך שהקב"ה "נתן לנו את תורתו" (כמבואר בארוכה עניין זה בב"ח או"ח סמ"ז).

וגם זה גופא הי' חלק ממלחמת היונים "להשכיחם תורתך" לעשות את התורה אצל בני ישראל כחכמה עריכה בלבד, ולהשכיחם את היותה תורת השי"ת המורה ומנהיגה את דרכם בחיים.

אצל היונים יסוד החכמה הוא התאוה

החילוק בעניין החכמה בין בני ישראל לבין היונים, נובע מכללות גישתם לעניין החכמה:

אצל בני ישראל, מתחיל הכל באמונה בהשי"ת, שהוא למעלה מן השכל, ולמעלה מכל העולמות, ולמעלה מכל העניינים הנעלים ביותר שישנם, וציווה הקב"ה שהעיקר הוא המעשה בפועל, מעשה המצוות, ומה שנתן לנו את תורתו היינו בכדי לידע את המעשה אשר יעשון.

ונמצא, שכל עניין השכל והחכמה אינו היסוד והשורש, ואינו תכלית לעצמו, אלא הוא רק כ"רקחות וטבחות" (ראה שמואל א ח, יג. שו"ת הרמב"ם (פאר הדור) סמ"א. ועוד) לעניין המעשה בפועל – רצונו של הקב"ה.

וממילא לא שייך אצל בני ישראל שהחכמה תהי' מנותקת מן המעשה, שהרי החכמה אינה עניין לעצמה, אלא תכליתה לידע את המעשה, ובוודאי לא שייך עניין של "חכמים המה להרע" (ירמ' ד, כב), שהרי כל תכלית החכמה וסיבת לימודה היא לקיים את הוראותי'.

אך אצל היונים, הלא אינם מאמינים בבורא העולם, וגם ענייני האלקות שהאמינו בהם היו מסובכים ותוצאה מתאוותיהם, ולכן המציאו אליל אחד שמבטא את עניין הגניבה והגזילה, וכך אליל לכל עניין של תאוה מתאוותיהם ונטיותיהם הרעות.

וממילא, אצל היונים אין החכמה משמשת כאמצעי לידע את רצון הבורא ולקיימו, אלא הוא עניין ומטרה לעצמו, חכמה עריבה ונעימה, ועל כן יכול הוא היוני להעמיק בבירור עניין החכמה ולהשיג מה טוב וראוי ומה רע ומאוס, אך אין זה נוגע להנהגתו בפועל, ולא לשם כך לומד הוא.

ואפילו אם מגיע למסקנה שכדאי לו וראוי לו לנהוג על פי החכמה, הרי מכיוון שאצלו יסוד ותחילת הכל הוא תאוותיו, מה ש"עיר פרא אדם יולד" (איוב יא, יב), ממילא תאוותיו הם בתוקף יותר משכלו, ומתנהג הוא כ"עיר פרא", ולא זו בלבד אלא שמנצל גם את עניין החכמה בכדי "להרע".

וכל כך הולך הוא אחר שרירות לבו, עד שאינו מתחשב כלל במציאותו של הזולת, ואם מציאותו מפריעה לו הרי הוא שולל ומבטל אותה עד שמוכן להרוג ולילך למלחמה – העיקר למלאות תאוות לבו. וזה הי' שורש מלחמת היונים בבני ישראל.

נצחון ה"אור" שמורה את הדרך

וזהו עניין נצחון בני חשמונאי על היונים, נצחון חכמת התורה הקדושה שמורה כיצד לקיים את רצון הבורא, על פני חכמת יון שעניינה היא חכמה כשלעצמה המשרתת ומשמשת את תאוות לבו של הלומדה שנותר כ"עיר פרא".

ואזי נעשה הנס בעניין המנורה, "שגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום", ו"מצאו . . פך אחד של שמן שהי' מונח בחותמו של כהן גדול", וממנו "הדליקו" והאירו אור כזה שאינו רק מראה את הטוב והרע, אלא גם מורה דרך במעשה בפועל, הנהגה המתאימה לרצון הבורא ית', שעניין אור זה הוא התורה הקדושה, תורה מלשון "הוראה".

ע"י כהניך הקדושים

כתב הרמב"ם בריש הל' חנוכה "וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם". ולכאור' יש לתמוה מה נפקותא יש בזה שההצלה הגיעה דרך "בני חשמונאי הכהנים הגדולים", ולא ע"י שאר אנשים מבני?

וי"ל בזה, דהנה, הלכה רווחת היא, שבכל העבירות שבתורה חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכת דמים אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג אם הוא בצנעה יעבור עליו ואל יהרג (סנהדרין עד, א. רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ה. טושו"ע יו"ד ר"ס קנז). ובאם רוצה האדם להחמיר על עצמו וליהרג גם באופן כזה, נחלקו הראשונים בדבר, ולדעת הרמב"ם "כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו" (שם, ה"ד).

אך כ"ז שלא בשעת השמד, "אבל בשעת השמד, והוא שעומד מלך רשע כנבוכדנאצר וחבריו ויגזור שמד על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצוות, יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצוות" (פ"ה ה"ג).

והנה בריש הלכות חנוכה כתב הרמב"ם "בבית שני כשמלכו יון גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאוד מפניהם ולחצום לחץ גדול". ומפשטות לשונו נראה שדינו של המצב בזמן ההוא הי' כשעת הגזירה, ואז היו ישראל חייבים למסור נפשם על כל מצוות התורה.

אבל יש מקום לעיין בזה: דתינוח אם כופים אותו המלכות לעבור עבירה, אז שפיר י"ל דיהרג ואל יעבור, אבל מי יימר דיש חיוב להסתכן ולצאת במלחמה נגד מלכות הרשעה?

וגם א"ת דהליכה למלחמה אינה בגדר מסירת נפש, שהרי זהו תוכן כל מלחמה, שמעמידים את עצמם בסכנה, וא"כ בזה גופא שהתירה תורה אפילו מלחמת רשות הופקעה דין מלחמה מדיני מסירת נפש (ראה מנ"ח מצוה תכה), הנה בנדון זה דהיו החשמונאים "חלשים נגד גבורים" ו"מעטים נגד רבים", וע"פ הטבע אין דרך שינצחו את המלחמה, הוי סכנה ודאית, ולכאורה באופן כזה אין הותרו לצאת למלחמה?

אלא שכבר כתבו הפוסקים (נמוק"י. הובא בכס"מ על הרמב"ם שם) שגם לדעת הרמב"ם ש"כל מי שנאמר בו יעבור ועל יהרג, ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו", הרי "אם הוא אדם גדול וחסיד ירא שמים, ורואה שהדור פרוץ בכך, רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצווה קלה כדי שיראו העם ולמדו כו'" (לשון הכס"מ שם).

ולכן דייק הרמב"ם ש"גברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים" כדי להדגיש שמכיון שהיו "כהנים גדולים" הי' דינם כ"אדם גדול וחסיד ירא שמים", שמוסר נפשו בכל זמן ובכל אופן שהוא, גם כשאין זה על פי חיובי מס"נ ע"פ תורה, ולכן הותר להם ללכת למלחמה. וק"ל.

